

מצבות מספרות

מאוצרותיו של הרב אברהם יעקב סלמון שליט"א
רב קהל שטפנשט

מצבת קברו
של רבינו
בחלקת גליציה
בהר הזיתים

הרב הגאון הצדיק המפורסם
רבי
חיים מרדכי ר'לר
זצוק"ל
אבד"ק טרב-ניאמץ
מבזע ר' נפתלי הכהן צדק
בעהמ"ח ספר סמיכת חכמים
היה לו כתב יוחסין מצד אחד
עד אהרון הכהן ומצד רש"י ז"ל
ומצד מהר"ל מפראג ז"ל
עד דוד מלך ישראל חי וקים
עלה לבנוי מרומים בירושלים
ט' חשוון תש"ז
תנצב"ה

המה"ק רבי חיים מרדכי ר'לר זצ"ל

בעמח"ס באר חיים מרדכי
נסתלק בירושלים ביום ט' תמוז תש"ז ומנו"כ בהר הזיתים

תולדות באר חיים מרדכי

בבואי לכתוב קורות חייו של הגאון הקדוש בעל 'באר חיים מרדכי' זצ"ל תרעד נפשי ותבהל רוחי. כי מה יוכל העטלף קצון הכנפים להעיד על השמש המאיר לארץ ולדרים עליה? בכל זאת אנסה את כוחי להעלות על הספר חלק ממה שאני יודע ושומעתי מקורות ופרשת גדולת רבינו חיים מרדכי ז"ל. בודאי ששורות אלו יהיו רק קוים ושרטוטים לתאר מעט קט מדמות דיוקנו המזהירה של כבוד קדושת הגאון הקדוש בעל באר חיים מרדכי ז"ל שהיה ממש אביון של בנות ישראל העגונות בשתי מלחמות העולם ומפורסם בין גאוני התורה של הדור העבר. רבינו ז"ל נולד (כפי שרשם בעצמו בהקדמתו לקונטרס 'באר יצחק' חדושי הגאון אביו ז"ל) בכ"ח אדר תרכ"ח בדימינעשט עירה קטנה ע"י ראמאן במחוז מולדביה אשר ברומניה הישנה. אביו הגאון מוה"ר יצחק יהודה אייזיק לייב רוללר זלה"ה היה מגזע היחס, בן אחר בן מהגאון ר' דוד אלטשילער ז"ל בעל מצודות דוד על תנ"ך שהיה נכד הגאון בעל אפי רברבי ומצד שני נכד הגאון המופלא מוה"ר נפתלי ז"ל בעל סמיכת חכמים. אביו ז"ל היה גאון מופלג אוהב תורה וירא ה' באמת (לשון המחבר בהקדמה הנ"ל) ותבע מבניו שילכו בעקבות אבותיהם הקדושים בבחינת מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי (לשון אביו ז"ל בהקדמתו לספר חדושי בן יאיר ומאמר תפארת בנים אבותם בסוף ההקדמה לשו"ת ח"א).

הלימוד בקלויז

בשנות תר"ל עבר אביו לכהן כאב"ד בפאנזעשט, עיירה יותר גדולה באותו איזור. האוירה בישובים הקטנים בימים ההם הייתה שקטה ורגועה ממלחמות היהודים, ההשכלה הארורה טרם נעצה את צפרניה בערי מולדביה ובפרט בישובים הקטנים הרחוקים משאונם של הכרכים הגדולים כמו באקוי ויאס. היהודי דאג לו את דאגותיו היום

70 להסתלקותו

ט' חשוון, 70 שנה מיום אל יום חלפו מני הסתלקותו של רבינו בעל 'באר חיים מרדכי' לשמי רום, ודומה כי כמו ביום הסתלקותו כן גם עתה, שמו הרם של רבינו שנישא בחיי חיותו בחיל ורעדה בפי גאוני וגדולי דורו נכסה מעיני הציבור הרחב הדוים, ספריו הרבים שהיו לנכס צאן ברזל בפסיקה התורנית של הדורות האחרונים ספו תמו מן השוק, וזולת מתי מעט אין דורש ואין מבקש לרובח תורתו ועומק השגותיו, בבחינת הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל. אולם כל זה אינו מוריד כמלא נימא וכחוט השערה מעוצם גדולתו וקדושתו של ענק שבענקים זה אשר רבים מגאוני דורו חלו ורעדו למוצא פיו התורני ולהגיני לייב הפוריים הן בתורה והן בעבודה. די אם נזכיר כי הרה"ק האדמו"ר מסקולען קנה מרבנו באר חיים מרדכי את שיטתו בעבודת התפילה ובעיקר בקריאת שמע שהיה אומרה בניגון מיוחד כשעה ארוכה מדי תפילה בתפילה בנעימות ובמתיקות כמונה מעות, כן ידוע הסיפור כי בערב שבת האחרון לחיי חיותו בעלמא הדין עוד זכה לסיים כתיבת פסק בענין היתר עגונה וביקש תיכף ומיד לבשר זאת באופן אישי לרב הרצוג שכיחן גם כראש אבות בתי הדין בארץ הקודש. עם הסתלקותו לשמי רום נתן לו הגאון מטשעבין את חלקת הקבורה הפרטית שלו בהר הזיתים, ועל כך בהמשך. תלמידו וריעו מרן הגה"צ מוה"ר ש' טוביאס זצ"ל רבה של פיאטרא ניאמץ הסמוכה לעירו טירגו ניאמץ, אשר אף הנציח את זכרו בהנצחת שמו 'באר חיים מרדכי' על הישיבה שהקים בארץ ישראל, בעירו הרצליה, לאחר שעלה לארץ ישראל, עסק רבות בהנצחת זכרו בהדפסת תורתו וספריו, ובכתיבת תולדותיו בארוכה ובפרטות. להלן נביא מאמר מתולדותיו שכתב רבינו במטרה לפרסמו בראש ספרו באר חיים מרדכי אותו ההדיר כאן בארץ הקודש ואשר היו את הבסיס לכתיבת תולדותיו בספר מרביצי תורה מעולם החסידות של הסופר ר' אהרן סורסקי הי"ו.

בבאהוש סמוך על שלחן חותנו עבר רבינו על כל הש"ס ורשם לו את חדושי על הספר (ה"ה ספר חדושי בן יאיר שהדפיס כבר בשנת תר"ס בגיל שלושים ושתיים שנה!).

רבנותו בטרנו ניאמץ

בשנת תרנ"ד נפטר בניאמץ הדיין הגאון רבי ליב אתרוג ז"ל. והעיר נשארה ללא רועה. בהשתדלות חותנו ר' אברהם חיים, ובידעם את חשיבותו של רבינו ז"ל נתקבל בשנת תרנ"ה לכהן פאר כאב"ד בעיר ניאמץ והוא בגיל עשרים ושמונה שנה! כסא הרבנות של ניאמץ היתה עטרה שהלמה את ראשו. העיירה היתה מלאה חכמים וסופרים ת"ח מובהקים שתורתם אומנותם וחסידיים ואנשי מעשה. זקני הגאון החסיד ר' משה מרדכי ע"ה שגר בניאמץ כמה שנים אחרי חתונתו (שנת ת"מ בערך) סיפר לי שהאזין בניאמץ היה מזוזק ומזוזק, והוסיף זקני ואמר: לאברך כמוני שלמד והתפלל בקלויז נחשב לחרפה שיתראה ברחוב בלי גארטל - אבנט - באחד מימי החול האפורים, אמר. בשבת היו כמה חסידים שנהגו להשאר בביה"כ בכל ליל ש"ק אחרי שהצבור הלכו לביתם ואז התחילו הם לקבל שבת בדבקות עצומה שעות ארוכות. קנאות רבה ויתרה (גם בתפלת אהבת עולם כתוב חמלה גדולה ויתרה אם כי אין החמלה בבחינת יתר כנטול דמי כלל...) דבקה בחסיד ניאמץ אשר הרבה מהם לא ידעו קרוא וכתוב בלשון המדינה ואפילו לדבר עם גוי המלים הפשוטות ביותר.

בשנת תר"נ כאשר נפתח בית ספר מודרני בחסות המשכילים לחמו נגדו "חוגי האדוקים" (לשון רשמי הקורות) בחירוף נפש. אחד שהעני לשלוח את בנו לבית הספר הלו צעקו עליו "אתה מוליך בנך לשמד", שלש שנים החזיק בית הספר הלו מעמד אבל יד החסידים היתה על העליונה והוא נסגר בשנת תרנ"ג. יש לציין שבמקרה כזה של סגירת בית ספר ע"י התנגדות החרדים היה די נדיר בזמן ההוא ומראה בעליל על האווירה החסידיית ששררה ועל כחם והשפעתם של החסידים בעיירה.

בעיר זו ישב על התורה ועל העבודה משנת תרנ"ה עד חוה"מ פסח תש"ד כאשר הובלו כל יהודי ניאמץ לבוהוש. מתמיד גדול היה רבינו, ממש לא פסק פומיה מגורסא, והמשיך בלימודיו כרגיל.

ספריו

בשנת תר"ס הדפיס את ספרו הראשון, חדושי בן יאיר על הש"ס. הספר מוקף ביאורים ובידורים רבים מקצועות התורה ונתקבל באהדה רבה בין גדולי הדור ההוא. מחברו נתגלה כבקי בכל מכמני התורה ובעל סברה ישרה שאפשר לסמוך עליו בכל דבר הקשה. כמה מגדולי הדור מצאו לנכון להעיר לו מהערותיהם על ספרו או לסמור לו מחדושיהם הם בעינינו שדן בהם בספרו (עיי' ח"ג אמצע סי' י"ב מה שכתב לו הגר"ח סולובייצ'יק ז"ל על דבריו בפסחים ע"ח ע"ב).

במשך ארבעים שנה אלו הוסיף חכמה ויראה ונתפרסם שמו בעולם התורה אפילו הרחק מגבולי ארצו. גאוני הדור התכתבו אתו ובחלקים נדפסו תשובותיו בספריו. נזכיר לדוגמה הגאונים ר' א. מ. שטיינברג (ח"א סי' מ"ז) ר' מאיר אריק (ח"א סי' י"ז ח"ב סי' ב') בעל "קרן לדוד" (ח"ב סי' ג') ר' יוסף חיים זונפלד (ח"ב סי' נ"ג וסי' ע') ר' פנחס אפשטיין (ח"ב סי' ט') ר' משה קליערס מטבריה (ח"ב סי' מ"ה) ר' נחום אתרוג מצפת (ח"א סי' כ"ג) ר' גרשון לפידות מירושלים (ח"א סי' נ"ה ח"ב סי' י"א כולם גאונים שהעניקו כמה בצוארם. זכר כולם לברכה.

מעין המתגבר

בדרוש נתגלה רבינו כפה מפיך מרגליות ושופע רעיונות כמעין המתגבר. דורש היה בעירו בשבתות, כמנהג, ומקסים את לב מאזיניו ברעיונותיו הנשגבים ובסגנון דבורו המלא חן ויראת ה' טהורה. היה בא לעתים לבקר את קרוביו בקלויזנבורג, יאס, קשינוב, אקירמאן, ובכל מקום בואו נתכבד לדרוש. מכיון ששמו הלך לפניו נתאספו לכבודו לומדים ואנשי מעשה, חסידים וסתם בעלי בתים. מי שנפגש עם אלה האנשים ששמעו את דרשותיו יזכרו עד כמה הוקסמו מאישיותו ונחרתה דמותו בלב שומעיו. הוא, שהיה מזיגה נפלאה של תורה וחסידות, קבלה ויראת שמים, צדקה וגמ"ח, ענינות ודרך ארץ, דוגמא היה לכל אחד, וכל אחד ואחד מצא בו את שאהבה נפשו. כאשר הרע"צ המפורסם מוה"ר א. ז. פורטוגל (שליט"א) האדמו"ר מסקולען היתה לו מחלוקת בעירו נסע לשם ובנועם דבורו ובאישיותו הקוסמת שם את הסערה לדממה. כדרכו רשם את דרושיו בכתב והדפיס מהם את ספריו באגדה. שער נפתלי בשנת תרפ"ב, שירת דבורה בשנת תרפ"ה, ברכי נפשי בשנת תרפ"ח ומאמר העקרם בשנת תרצ"ט. שלושים שנה אחרי כן הדפיס חתנו ר' אברהם צוויבל (שליט"א) את ההגדה של פסח שכתבה ממש בדמיון בעיצומם של מאורעות האימה של שנות השואה. הספרים האלו הם כספה מן הים לעומת המעיין הנבוע שהיה רבינו בעיני דרוש.

יומיות ושארית זמנו בילה בבית המדרש. מי שהיה בר הכי נכנס ללמוד בקלויז. כידוע שאז, בזמנים ההם לא היו בכלל ישיבות בגלילות שלנו ובכל אתר ואתר ישוב חבורות חבורות ולמדו גפ"ת בתוך הקלויז. קלויזען כאלו נמצאו כמעט בכל ישוב יהודי, ביניהם היו כאלו ששמום יצא למרחקים שנמצאים בהם לומדים מופלגים כמו למשל הקלויז מפודלוי (ע"י יאס) אשר ידוע לי שלמד בו זקני הגאון החסיד מוה"ר יואל ז"ל בברכו מרוסיה לרומניה, בערך בשנת תרס"ו, מפני חמת המציק, שם, בפאנזשט, ישב אביו ז"ל על התורה ועל העבודה באין מפריע. זו הרבנית מ' דבורה ע"ה היתה אשת חבר באמות ועזרה לבעלה לעלות על במתי התורה והחסידות.

בנם חיים מרדכי נתחנך כמו שאר הילדים בעיירה וכאשר הגיע ללמוד גפ"ת לקחו אביו ללמוד אתו בקלויז שם בפאנזשט פלס לו דרך בים התלמוד תחת הדרכת אביו ז"ל ועלה מעלה מעלה בתורה ויראה. תקופה זו של לימוד בצותא עם אביו ז"ל חרותה היתה לטובה בזכרנו של רבינו ז"ל. בהקדמתו לספרו חדושי בן יאיר, חידושי על הש"ס, הוא כותב "ומעט תורתי אשר בי מאמצי שליט"א קבלתי". מתמיד גדול

היה רבנו, כמעט שלא הלך ד' אמות בלי תורה, וקיים באמות ובתורות יגה יומם ולילה. בזקנותו התבטא פעם "טיוענטער נעכט בין איך אויפגעוועזען" (מפי החסיד ר' אליעזר אייזיק סיגלר נר"י ששמו זאת בעצמו כמנון).

דביקותו בצדיקים גאונים ובתורת החסידות

תקופה חשובה בתולדות חייו של רבינו ז"ל הוא פרק עלייתו בתורה ודביקותו בתורת החסידות. אביו רבנו הרב מפאנזשט היה מתנהג בחסידות ופרישות בכל פרטיו ויחד עם בנו הצעיר חיים מרדכי עלו והתעלו במעלות החסידות.

מאיזור מגוריו, העיר ראמאן וסביבותיה, היו גדולי תורה ויראה, כהרה"ק ר' דודל רומאנער זצ"ל (ר' דודל ז"ל היה איש קדוש ומפורסם בתורה וחסידות ומתנהג ברבנות ומן החשובים אצל הרה"ק מרוזין זצ"ל. אביו היה הרה"ק ר' יצחק מוקאליש אחיו של הרה"ק ר' מאיר'ל מפרמישלאן ז"ע ועכ"ה).

בהגיעו לפרקו נתן בו עיניו הרה"ח ר' אברהם חיים סאריף לקחתו לחתן לבתו מ' צפורה ע"ה. ר' אברהם חיים יהודי למדן ופקח וגם היה גבאי ראשון אצל אדמו"ר הראשון מבאהוש ז"ל (עיי' ח"א סימנים ל"ד, ל"ו, ס"ד ו"ח"ב סי' ס"ו וסי' תשובות רבנו ז"ל אליו בכמה ענינים) החתונה היתה בחורף תרמ"ה, מאז עד שנת תרנ"ה דר סמוך על שלחן חותנו.

כן נפגש רבנו והתרוועע עם הרבנים הנוודים ברומניה, והתוכח עמם בפלפולא דאורייתא. ביניהם הרה"ג ר' שבתאי סגל ז"ל אב"ד באהוש בעל שו"ת הרשב"ד (אח"כ הוא נעשה מחותנו, אחיו הרה"ג ר' בן ציון רול ז"ל נשא לאשה את נכדת ר' שבתאי ז"ל).

הגאון האדיר ר' בצלאל זאב שאפראן ז"ל אב"ד באקוי, הגאון ר' חיים יהודה לבל ז"ל אב"ד פיאטרא, הגאון חרף העצום ר' ישעיה פאליק אב"ד פאלטישען בעהמ"ח כמה ספרים, ר' אליהו פודליוער ז"ל שהיה מפורסם לגאון ולמדן וכתנה עוד מופלגים בתורה שנפגשו תכופות עם רבינו. כן נמצאו בקלויז יושבים שהיו לומדים מופלגים, אריות בתורה ומסובלים בחסידות (נזכיר את ר' אייזיקל ז"ל, חרף ושנון בקי בשני התלמודים, ר' ליפא פיאטרער ז"ל המומחיד והזריז היה קם באמצע הלילה ומתיישב ללמוד ולא זו ממקומו עד שעה אחת עשרה אז התחיל רק להתפלל שחרית, ר' אריה גוטמן ז"ל ועוד). בקלויז למדו והגו בתורת השם פרצו לעתים קרובות ויכוחים סוערים על שאלות שנתעוררו וכמה פעמים שהיושבים שחקו על למדנותם וסברותיהם של רבנים יושבים על מדין.

ידוע לי כפרט אחד על ויכוח שהיה בין הגאון מניאמץ ז"ל ובין זקני הגאון חרף טובא רבי טוביה ליב טאביאצ' זצ"ל [מבצרא] שהיה חרף עצום ולמדן מופלג, שבבואו פעם אחת לבאהוש על יו"ט נזכר ששכח לעשות עירוב תבשילין בביתו. זקני רצה לעשות עירוב תבשילין מחלה אחת המונחת על שולחנו בביתו שכפי מנהגו השאירו אותה ליל שבת (עיי' תשובות חיים שאל להחיד"א ז"ל סימן כ"ח ומרה"ש" ח"ב סל"ו ואכמ"ל).

בשנת תר"כ עזב אדמו"ר קה"ק מוה"ר יצחק ז"ל, בנו בכורו של הרה"ק ר' שלום יוסף מרוזין בכורו של הריינער ז"ע ועכ"ה, את עיר איזמעל ועבר לבאהוש. העיירה הפכה מהרה לאבן שואבת לכל מבקש את דרך ה' ומקום מפגש לגדולי התורה והחסידות שבגלילות ההם. אדמו"ר ז"ל קרבו וחבבו מאד, למרות צעירותו, מפאת מידותיו התרומיות. עם בניו במיוחד הרה"ק מפאשקאן והרה"ק ר' דודל ז"ל שהיה בעל מוח עצום ונפטר בימי עלומיו היו לו קשרים מיוחדים. רבינו ז"ל נדבק בכל נימי נפשו לאדמו"ר ז"ל, ובימי זקנותו, ארבעים שנה אחרי פטירתו, היה קם מלוא קומתו בחדרת קודש כאשר היה מוכיח את שם רבו. באהוש היתה בעד רבינו ז"ל בבחינת כור ההובש שבו עוצבה דמותו ודרכו לעתיד. בעשר השנים (תרמ"ה - תרנ"ה) שישב

רבינו בעבודת הנענועים בסוכת ביתו בירושלים

את אשר יאהב יוכיח

את אשר יאהב ה' יוכיח וחיי הפרטיים רחוקים היו מעושר ושלום. בנו המופלג בתורה והמצויץ במעלות ר' נפתלי ז"ל - התנו של הר"ר משה קופלר מפאשאקאן - נפטר בדמי ימיו בגיל כ"ח, שנה לאחריו נפטרה עליו זו' הרבנית ע"ה והיא כבת חמשים שנה, ועוד כמה הרפתקאות דעדה עליה. אבל צדיק באמונתו יחיה ומצא נחמתו בעבודת ה'.

הליכותיו בקודש

כדי להבין במקצת את פרשת גדולת מרדכי נביא את התלכותיו היום 'ומיות בבחינת עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים.

רבינו ממש לא הלך ד' אמות בלי תורה או תפלה או ענין הנוגע לעבודת ה'. ההלכה באו"ח סי' ר"א "בכל דרכיך דעהו אמרו חכמים שכל מעשיך יהיו לשם שמים וכו'..." חייב אדם לעמוד ענינו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו וכשרואה דבר שיביא לדי עבודת הבורא ית' יעשהו ואם לאו לא יעשהו" ההלכה הזאת הדריכה אותו ממש עשרים וארבע שעות במעלה.

בבוקר אחרי שביקר ברכת התורה למד פרשה חומש ורש"י של סדר השבוע והלך לביה"כ להתפלל בצבור. מעולם לא ראו אותו מתפלל ביחידות, וכדי להתפלל בצבור לא חסך מעצמו טרחה רבה והוצאה יתירה. פעם שלח מברק לידו הגאון מהר"ל צירלסון ז"ל אבד קשינו שגיגה אליו בערב וימתין עליו עם מניין למעריב. הרב צירלסון ז"ל מילא את בקשתו ורבו הגיע מאוחר בערב עם כרכרה מתחנת הרכבת. אחרי תפלת ערבית כשהסבו השנים שאלו בפשטות "אחרי מי יש למר יארציט?" והרב צירלסון ז"ל נדהם לשמוע שאין לו שום יארציט ורק כדי להתפלל עם מנין הפסיק רבינו את הנסיעה והטריח את עצמו עם הכרכרה מהתחנה העירה - מרחק עצום.

בין תפלין דרש"י ור"ת טעם קצת ואח"כ למד שיעור תנ"ך, פרק משניות, דף גמרא כסדר הש"ס וזוה"ק. רגיל היה ללמוד הרבה טור וב"י ומפרשים והיה מקפיד מאוד על אלה שלמדו רק את השו"ע ומפרשיו. רוב ספרי האחרונים רגילים היו תמיד על לשונם. את בקיאותו ורוב גדולתו בתורה אפשר להכיר רק במקצת מתוך ספריו. הוא היה הרבה יותר ממש כעין ספר תורה חי. כך למד מעוטף בטלית ומוכתר בתפלין עד אחר חצות היום. כשחזר לביתו הלך לבקר את החולה (ענין להלן) ואח"כ טעם, רשם בכתב מחדושי או השיב תשובה ונח קצת במטה. על ידי מטתו עמד תמיד שלחן

קטן עם ספרי חסידות כגון קדושת לוי, נועם אלימלך, תולדות וכדו' שהציץ בהם טרם נרדם. כשהקיץ משנתו התחיל שוב לכתוב חדושי תורה. מימיו לא נסע למרחצאות. כשבקשו אותו ב"ב שישע לאיזה מקום נופש השיב שאין לו עת וזמן לזה. בקיץ בימי השרב ישב בביתו ולמד בלי הרף ובליל לאות. תמיד היה מזוהר את בני הנעורים שלא יבטלו אף רגע מהזמן, ובלשונם הזהב: 'אינטערין איבערבעט דארף מען חזרען דעם שו"ע'. היה רגיל לומר (מתחת לשמיכה צריכים לחזור על השו"ע). ועוד היה רגיל על לשונו לומר 'אין מדיקלין בשמן קיץ' - מיט א קיק אי אפשר להדליק את אור התורה. בימי החשבים התענה תמיד. בלילה אחרי הצום הביאו לו כוס חלב ועוגה לביהמ"ד והמשיך בלמודו עד שעה מאוחרת בלילה ורק אח"כ הלך לביתו.

השבת נועם הנשמות

בערב שבת אחר הטבילה אמר שיי השייכים בקול נעים וערב שהיה ממש תענוג לשמוע. אחרי תפלת מעריב שהה קצת בבית מדרשו עם אנ"ש ואמר ד"ת לפניהם על פרשת השבוע והלך לביתו. בבית סבב את השלחן עם הדסים - כמנהג האר"י ז"ל שראה אצל רבותיו - אמר שלום עליכם, רבון כל העולמים, אשת חיל וזמירות וקידוש הכל ביראה ושמחה ודבקות נפלאה. בעת סעודות שבת אפשר היה להבחין שהוא מכוון כוונת בעת אכילתו. לפעמים ראינו דאשתהו קא משתהי בלעיסה עד שהוא מכוון כוונתו הטהורה. אחרי שבע שכל במטה כשעה או שתיים, ואח"כ הקיץ משנתו. אז למד הוזה"ק מפרשת שמעו במתיקות נפלאה ודבקות עצומה זמן ארוך, קרא קריאת שמע בסידור האר"י ז"ל בקול ובהתעוררות והלך לישון. כל השבת כמעט שלא שח שיחת חולין ממש.

בעת קריאת התורה בין גברא לגברא קרא בזהר ואם לא גמר היה נזהר להשלימו אחרי התפלה. מי שלא שמע אותו לומד בזה"ק פרשת נשא - האידרא רבא - לא טעם טעם של אמירת זוהר מימיו.

ראיתי אותו בשבת פרשת נשא כשהוא מעוטף בטלית אומר אמרות ה' טהורות בהתעוררות, ביראה ואהבה רבה. בכיות נוראות פרצו מלבו הטהור. מעולם לא שמעתי דברים כה מתוקים וכה נעימים. היו בכל ליל שבת קודש היה קם בחצות ולומד את הזוהר בנעימות ומתיקות. אמנם לא הרי זה כהרי זה, עשר קדושות יש, יש קודש ויש

קודש הקדשים, יש חיים ויש חיים לחיים כדברי רבינו הקדוש האו"ח ז"ל. אחרי סעודת צהריים קיים שירה בשבת תענוג ונח קצת. כשקם למד את שיעוריו. הרבה פעמים עיין בספר ברית כהונת עולם - ספר שהיה קשור אליו מאוד. במוצאי ש"ק תיכף אחרי הבדלה וזמירות היה רגיל לטול כלי הכתיבה בידו ולרשום חדושי תורה שחדש בשבת. מרגלית בפומיה היה לומר "וקנה לך חבר" קנה הכתיבה יהיה לך לחבר והיה מזכיר דברי הט"ז בתקמ"ה ס"ק י"ג שבחז"ל מותר לכתוב חדושי תורה לא רק משום שמא ישכחם אלא מכיון שבכל רגע חייב אדם לעמוד ולחדש בתורה כפי יכלתו אין שייך לומר שימתין עד אחר יו"ט כי הרי אז יחול עליו חיוב לחדש בענין אחר ע"ש.

רבינו במועדי ישראל

בימים הנוראים היה כמעט מופרש ומופשט מן העולם לא פסק מתורתו ומאמירת תהלים בקול חוצב להבות אש בנעימות וערבות ובדמעות וזלוגות אשר שפך בשפע. על אופן תפלתו תוכל להעיד האפיזודה הבאה: באחת משנות האומה ת"ש-תש"ד ביו"ט אחד בשעת אמירת לוד מזמור שאחרי מעריב נדמה היה שהנה מתנפלים על ביהמ"ד. נעשתה מהומה גדולה וכל אחד ברח על נפשו. כעבור כמה דקות ראו שהיה פחד שוא וחזרו לביהמ"ד, שם מצאו את רבנו שמרוב דבקות לא הבחין בכל מה שקרה והמשיך בתפלתו וכבר עמד בסוף לוד מזמור! (מפי האברך החשוב ר' א. א. סיגלר נ"י שנכת בזה). בימי הסוכות, חג שמחתנו היתה השמחה נסוכה על פניו כל היום. היה מופטיר בשמחה באמצע כל ענין "אנו יושבים תחת צילא דמהימנותא" או "הרי אנו יושבים עכשיו ממש בגן עדן". ספר הרה"ג ר' אהרן רוטר שליט"א שפעם בימי חג הסוכות ירדו גשמים והוא ז"ל לא רצה לישן בבית למרות הקור ולמרות הפערות של בני ביתו שחששו שיצטנן. הוא סגר את הגג וישן כך. באמצע הלילה פסקו הגשמים ואז ירד להגיבה את הגג כדי שיקיים מצות סוכה. לאחר כרבע שעה התחילו שוב לרדת גשמים והוכרח לקום ולסגור את הגג. לאחר חצי שעה פסקו הגשמים ושוב קם לפתוח את הגג וכך חזר הענין על עצמו כמה פעמים. אז הבחין שרבינו ז"ל עמד על המשמר כדי שיש לאבד רגע אחד מלקיים מצות סוכה. בפורים היה בדיחא דעתיה מאוד. היה אומר תורות על פסוקי המגילה או אומר פירושים על מחז"ל חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע. פעם אמר להרה"ג ר' אהרן רוטר שליט"א הייתי יכול להגיד לך תורות ומאמרים על המגילה והלכות פורים מפורים זה עד הפורים הבעל"ט. באמת שזה דבר פשוט לגבי שפע הרעיונות שראו אצלו על כל צעד ושעל. בשעת התפלה עמד על ידו שלחן קטן עם כמה מיני סדורים (יעב"ץ האר"י ז"ל וכדו') הוא הסתכל בזה הסתכל בזה וראו על פניו הקדושים שהוא עובד. ביום זה עסק הרבה בספר ברית כהונת עולם.

עמוד גמילות חסדים

כשם שהיה רבינו גדול בתורה ועבודה כן גדלו מעשיו גם בעמוד גמילות חסדים. הנהגות רבות והמצאות שונות היו לו בענין זה. הוא הקפיד מאוד ליתן צדקה מתפלתו ויברך דוד, כמנהג האר"י ז"ל. ספר נכדו הרה"ח ר' ברוך סגל שליט"א שכאשר עלה רבנו ארצה זכה אחיו ר' שמואל נ"י לשמוע כמה פעמים. כשבוע אחרי שנסדר קצת בירושלים התאונן לפניו שאין לו ההזדמנות לקיים מצות צדקה (היה גר כנראה במלון) ועל כן בקש ממנו שיביא לפניו כל יום איזה ענין לקיים מצות צדקה. בניהמץ פור הרבה לצדקה ובפרוס הפסח ובפרוס הסוכות הלך עם משמשו לקבץ מעות בעד עניי העיר. מרגלית בפומיה לומר חייב אדם לטהר עצמו ברגל כלומר עם מה שהאדם הולך ברגליו לקבץ לצדקה בזה הוא מטהר את עצמו. לדבר מצוה פור במסירות נפש ממש. כאשר חזר בסוף שנת תש"ד לניאמץ והמקוה היתה שבורה ומוצא לכסף אין קרא לה' ישראל יחזקאל סיגלר שליט"א, שהיה בן בית אצלו, ומסר לו צרור תכשיטים שהיו בביתו למכרם לצורך כדי שיוכלו לתקן את המקוה.

ביקור חולים

מצות בקור חולים היתה אצלו עבודה גדולה וחשובה. כשחזר מביהמ"ד לביתו מתפלת שחרית בחצות, המתין עליו עגלון עם מרכבה ועוד לפני שטעם נסע לבקר את החולים, אפילו אם החולה היה יהודי פשוט שלא היה לו קשר כמעט עם הרב נסע אליו לבקר, היה שואל בשלום, שאל אם לא חסר לו משהו התענין במצבו אם היה נצרך - תמך בו או שעודדו בדברים בירכו ברפואה שלמה ונסע הביתה. זה היה דבר קבוע מדי יום ביומו. דרכו בקודש היה כשראה יהודי נושא משא כבד שלם ליהודי עני שיעזור לראשון לשאת משאו כדי לקיים בזה מצות עזוב תעוב (ענין מתנה אפרים שלוחין סי' י"א שכתב שהעושה מעקה ואפילו ע"י פועל גוי שאין בו משום שליחות יכול בעה"ב לברך משום דיד פועל כיד בעה"ב. מהר"ט אלאגי ז"ל חולק עליו בפועל גוי אבל בפועל ישראל נראה דיכול לברך עין שד"ח אספ"ד ברכות אות ט"ז נראה א"כ שהמצוה נחשבת לשלו ממש). כ"ז ביהודי פשוט אבל אם ת"ח בא לידו אז לא הסתכל על כבודו ועזר לו בעצמו ממש.

הרה"ג ר' אברהם רוזנברג (שליט"א) (כעת הרב מג-זו) שבת פעם כאברך אצל רבינו ז"ל בניהמץ בשליחות מצוה. כשראה שהאברך הוא תלמיד חכם כיבדו

בחיים אחר המלחמה על אף זקנותו, כדי שיהיה מי שיתיר את כל העגונות אחר המלחמה.

כאשר התחילו להציק ליהודים ברומניה, העלו "אגודת ישראל" את הרב מניאמץ לארה"ק. הרב מניאמץ התגורר במלון באב"ד (ברחוב פו).

צדקתו של הרב מניאמץ מי ישר, מי ששמעו קורא קריאת שמע, אם אכן הוא נימוח. בעת הנחת סכך על סוכתו, אחר כל זמורה וזמורה שהניחו (היינו בחורים המשמשים אותו וכנראה עסק עממה ג"כ), העמיד עצמו והתחיל לרקוד, ורקד בכל כחו.

דרכו היה להעביר שמו"ת מתוך ספר תורה.

פעם הלך הרב מניאמץ לבקר את האדמו"ר מסאטמר. בתוך הדברים נתוודע לו שהאדמו"ר עדיין לא התפלל. פתח הרב בדברי כבושין, באומרו שלא נאה לאדם גדול להתפלל מאוחר. למחרת הופיע האדמו"ר בישיבתו בשעה מוקדמת לתפלת שחרית, באומרו שרוצה לקיים מצוה לשמוע דברי חכמים.

היה לו מיחוש בגרונו, והרש"א הנ"ל היה לוקח אותו לבית חולים הדסה למרות את המכה. אחר זמן נתפא המכה כליל, אמר אז הרי אני חייב יהודה להקב"ה על החסד הזה, וביקש להוליכו לבית המדרש, הרש"א הוליכו לביהמ"ד רחמיסטריווקא הסמוך למלון באב"ד, ואמר שם ברבים פלפול ארוך כדי לצאת ידי חובת הדין. בחורי ישיבת סאטמר היו מתחלפים במשמרות לשמש את הגאון הישישי ביום ובלילה. פעם כשהיה משמרתו של הרש"א קבוע ליום, פנה אליו ואמר לו "שלום תבוא אלי בלילה". הרש"א החליף את משמרתו עם מי שהוכן לשמשו בלילה. באתה לילה (מוצש"ק לך תש"ז) כאשר הרש"א היה שם, יצא הגאון את חדרו סמוך, ובושש מאוד, הרש"א נעשה מודאג

וקרא לבעל המלון לפתוח הפתח, הוא הביט מבעד לחלון אחד שהיה שם וראה את הרב שוכב באין אונים, הזעיק את הרופא ועדיין היה בו רוח חיים, אבל כבר היה מאוחר מדי להצילו. (מפי צאצאי הרש"א שמעתי הוספה, שהוא רואה בספור זה מופת, כי הבחור שהיה תורו לשמשו בלילה ההוא היה בטלן, ובמקרה שהוא היה עמו בלילה ההוא האחרונה לחייו לא היה נעשה כלום, והרב היה ח"ו מוטל כך כל הלילה). בעת הלווייתו, הספידו הרב הרצוג, בחורי סאטמר ששימשוהו בחייו לא ראו זאת בעין יפה, אך לא העזו להפריע כי הרב הרצוג הגיע בליווי שוטרים. הנוהג היה להוליך את הבר מינ' במטה עד סוף מאה שערים, ואחר זה להוליכו בעגלה עד הר הזיתים. תבחרים ששימשוהו בחייו לא הניחו כזאת, ואמרו שלא יתנו שיוליכו את הגאון בעגלה, אלא נשאוהו בכסף עד הר הזיתים.

חלקת קברו

אודות קבורתו בחלקת מחוק ספון שבחלקת גאליציה מסופר שאנשי הח"ק לא ידעו איזה חלקת בדיק תהלוך את גדלותו הענקית של רבינו, ואז כשנודע הדבר לגאון מטשעבין, התבטא הגאון מטשעבין שנותן לו את חלקת

קברו הפרטית שהייתה מוכנת לו בחלקת גאליציה, דבר פלא היה שלימים (מכבוד י"ח שנים) כאשר נסתלק הגאון מטשעבין עצמו ביום י' חשוון תשכ"ו, יום לאחר יום הילולת רבינו, היה אז הר הזיתים סגור ומסוגר בשליטת הירדנים, ובמילא לא יכלו לקברו בהר הזיתים, ונטמן בחלקת הפרושים בהר המנוחות. סמוך ונראה להרה"ק קדוש אהרן מבעלזא. אמנם הרבנית מטשעבין מרת יאכט (ב"ר ישראל יוסף קלוגער), אשת רבי דוב בעריש ווייזנפעלד אבד"ק טשעבין נסתלקה באותם ימים ביום ד' שבט תש"א, והיא כן נטמנה באיזור חלקת קבורת רבינו באר חיים מרדכי זצ"ל. בספר תולדות הרב מטשעבין מובאת גירסא אחרת לסיפור זה, אשר לאחר קבורת רבינו בחלקת גליציה שבהר הזיתים הביע הרב מטשעבין את רצונו להיטמן ליד רבינו וע"כ בפטירת זוגתו בחודש שבט תש"א, קנה חלקת קבורה בסמוך לרבינו, אולם למעשה הרב מטשעבין נפטר כאמור לעיל בשנת תשכ"ו, ונטמן בהר המנוחות.

הקמת מצבתו

כאמור רבינו נסתלק ביום ט' חשוון תש"א, אולם מצבה לא הוקמה על ציונו רק בט' חשוון תשכ"ח, כעבור 21 שנה מהסתלקותו, וכך קוראים אנו במודעה שפורסמה מטעם בית הכנסת באר חיים מרדכי ע"ש רבינו באשקלון. תחת הכותרת "הקמת מצבה" נכתב: יום ראשון וירא, ט' חשוון תש"א, יומא דהילולא תוקם מצבה על קברו של הרב המפורסם רבי חיים מרדכי רולר אבד"ק ט"ג ניאמץ, שעלה לגני מרומים לפני 21 שנה ונטמן על הר הזיתים בירושלים. תלמידיו, חסידיו, מוקיריו, ומכבדיו מתכוננים לבוא ליום המאורע החשוב הזה. מוניות (טקסי) מיוחדות תצאנה להר הזיתים בשעה 1.30 מרח' מאה שערים 7, תחנת מוניות אייזנבך. במוצש"ק לך, ביומא דהילולא, תתקיים סעודת מלוה מלכה בשעה 7.30 באשקלון בביהמ"ד ע"ש באר חיים מרדכי זצוק"ל.

בימים אלו שוקדים במכונו 'תורת אמת שטפנשט' על הוצאה לאור של תולדותיו בקודש של רבינו בעריכה מחודשת ומורחבת, על פי כתביו וזיכרונותיו של מרן רבינו מוה"ר טוביבא זצ"ל אב"ד פיאטרא ניאמץ, תלמידו וריעו ומנציח דרכו של הרב מניאמץ, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

רבינו במאוד מאוד וביום ראשון הלך ללוותו לאוטובוס ולמרות התנגדותו הנמרצת של הרב הנ"ל עזר לו בנשיאת מזודותיו. בעונותיו זאת השתמש רק למען כבוד שמים, כשהיה צריך ידע לאחוז בקצה השני של המדה ודפק בשלחו ושואג כארי נגד קצב שהתריז נגדו "עם מי אתה מדבר כך?" עד שהלה נבהל ממראה עיניו.

אבי העגונות

רבות פעל רבינו בענין היתר בנות ישראל העגונות בשתי מלחמות העולם. בשנת תרפ"ג הדפיס את קונטרס העגונות שלו בו הוא מעמיד יסודות להכשר עדותן של החיילים ששרתו בחזית ומכוח המציאות עברו שם על כמה איסורים. גם הגאון האדיר ר' מאיר אריק ז"ל פנה אליו בדבר בתו העגונה (עין סוף קונטרס העגונות). תמיד רגיל היה על לשונו דברי הבי"ח בתשובותיו שהמתיר עגונה אחת כאילו בנה אחת מהרבות ירושלים. כאשר עזב בשנת תש"ה את ניאמץ ועבר לבוקרסט בדרכו לא"י פעל רבות בענין היתר עגונות יחד עם הגאון מבראשין כמוה"ר דוד שפרבר ז"ל והרה"ג ר' צבי קינסטליכר ז"ל אב"ד סעבען ועוד רבנים. עגונות אין ספור הותרו על ידם וכמו כן עבדו הוראות והלכות כלליות לבתי דינים. בעיר אראד הוקם ועד הרבנים תחת נשיאותו וכן יום את הבי"ד המיוחד לתקנת עגונות שבבוקרסט שפעלו רבות בשטח זה. בפי עדות הרואים היה זה מראה מזעזע לראותו כותב תשובה בענין עגונה, מצד אחד עמד לפניו חומר איסור אשת איש שהוא דן בו ומצד שני עמדו לפניו צרות ישראל בדם ואש ותמרות עשן של מכות ההשמדה הגרמנית, ימ"ש וזכרם, שעל יסודם עליו להחליט שבעלה אמנם נרצח ע"י. את ההיתרים כתב בדם לבו ובתמצית נפשו.

עלייתו לארץ הקודש

בתמוז תש"ו, עלה ארצה וגם פה המשיך בעבודת קודש זו למרות חולשתו הרבה ושיבתו המופלגת (בגיל ע"ט שנה) בערב שבת קודש פרשת לך לך תש"ו, סמוך להדלקת הנר טלפן להרה"ג ר' י. א. הלוי הרצוג ז"ל שהוא מצרף להתירא בענין עגונה שדברו בה. כששאלו הרב הרצוג למה הוא מטלפן אליו בשעה כזאת ענה לו שאין הוא רוצה לעכב היתירה של בת ישראל עגונה כי מי יודע מה ילד יום. ואכן היתה זאת תשובתו האחרונה כי במוצאי ש"ק ט' חשוון תש"ז נתבקש לישיבה של מעלה ונטמן במרומי הר הזיתים.

בפטירתו ירדה מן האופק דמות מזהירה של אחד המיוחד מחסידי הדור והעבר, גאון מופלא וצדיק מופלא שנתפרסם לתהלה בין גאוני ארץ.

ת.נ.צ.ב.ה.

ע"כ חלק מכתבי מרן הגה"צ מוהר"ש טוביבאס זצ"ל שכתב אודות רבו וריעו זצ"ל עוד אודות תולדות רבינו הבאנו בקובץ שלהבת שמואל ח"ה ממה שכתב חתנו הרב גוטליב זצ"ל מניאמץ - ניו יורק.

סיפר החסיד הישישי הרה"ח ר' נפתלי כהן שליט"א אשר פגש את רבינו באר חיים מרדכי בעיר בוקרסט בשנות המלחמה וזכר את הנהגתו בעת הליכתו לטבול במקוה טהרה, שהיה טובל זמן רב מאוד טבילה אחר טבילה מרובות, תוך כדי כוונות האר"י ביחודים ובניגון מיוחד שפזים לו חרישית. כ"ק מרן אדמו"ר מסקווירא שליט"א מספר על ענוותנותו של רבינו שהייתה מופלאה ועל גישתו המיוחדת לכל שואל גדול קטן, ומספר כי בילדותו בהיותו כבר שית ניגש אל רבינו בשאלה על כשרות הציצית שחשש כי אירע בהם פסול, ורבינו ממרום שנותיו התייחס אל שאלת הילד משל היה זה היתר עגונה.

הסתלקותו וקבורתו

סיפר הישישי ר' שלום אייזיקאוויטש מנזר יארק שעלה לארה"ק בבחרותו בקיץ תש"ו ולמד בישיבת סאטמר בירושלים. שם חילקו משמרות לשמש את הגאון הישישי מניאמץ זצ"ל. הרש"א הנ"ל מספר על התקופה ששימש את הרב מניאמץ, בחדשיים האחרונות לחייו (אלול תש"ו - ריש מרחשון תש"ז) על אף שאינו בעל בכי, הוא מתרגש עד כדי דמעות בדברו על הרב הגאון מניאמץ זצ"ל. וכה הוא מספר: הכרתי את הרב מניאמץ כבר בבוקרסט, שם שהיתי בחודש ניסן תש"ו בדרך עלות לארה"ק. פעם נכנסתי לבית המדרש ומצאתי את הרב מניאמץ יושב עם שני רבנים משני צדדיו, ואשה לפניו שבת לקבל היתר מכבלי העיגון. כנראה כבר קיבלו עדות וכבר דנו בה, והיה זה רק מעמד הנפקת היתר. הרב מניאמץ ישב ואמר (מלמל) בארוכה, ואחר כך תפס את שני הרבנים שלצדו ועמד והעמידם עמו והכריז ברגש, "מעידים אנו באיש פלוני שנפל לבור מלא נחשים ועקרבים". אחר כך התיישב והתחיל לברך ולאחל להאשה ברכות ואיחולים למשך שנה ארוכה.

כבר בעצירתו שיגר אליו אחד מגאוני פולין את בתו העגונה להיתר, כי התפעל מדרך לימודו (כנראה העובדא עם בתו של הגאון רבי מאיר אריק). אחר מלחמת העולם השנייה הרבה להתיי עגונות, וגדולי הדור אמרו שהשאירו מסבב כל הסיבות